

PISA BAHOLASH TIZIMINING XALQARO TA'LIM SIFATINI ANIQLASHDAGI ROLI

*Andijon davlat pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti 3-kurs talabalari*

Tohirjonova Xumora Azizbek qizi
humora16042004@gmail.com

Vahobova Maftuna Xuvaydulla qizi
Soravahobova@gmail.com

Usmonova Barno Niyozboy qizi
umidayahyoyeva2@gmail.com

To'xtasinova Mahbubaxon Minghojiddinovna
mahbubatoxtasinova_7@gmail.com

Yo'ldasheva Dilrabobonu Muhtorali qizi
dilraboyuldasheva0403@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada PISA xalqaro baholash dasturining mazmun-mohiyati, uning xalqaro ta'lim standartlarini shakllantirishdagi o'rni va ta'siri atroflicha tahlil qilinadi. Ayniqsa, PISA natijalarining xalqaro ta'lim tizimlari uchun qanday ko'rsatkich bo'lib xizmat qilishi va O'zbekiston ta'lim tizimi uchun qanday o'zgarishlarga sabab bo'layotgani chuqur o'rganiladi.

Kalit so'zlar: PISA, xalqaro baholash, ta'lim sifati, savodxonlik, kompetensiya, O'zbekiston, ta'lim islohotlari.

Zamonaviy ta'lim tizimi jahon miqyosida tez sur'atlar bilan rivojlanib borar ekan, har bir davlat uchun bu sohada innovatsion yondashuvlarni joriy etish, ta'lim sifatini tahlil qilish va global standartlarga moslashish dolzarb vazifaga aylangan. Aynan mana shu ehtiyojni qondirishga xizmat qiluvchi yirik xalqaro baholash tizimlaridan biri — bu PISA dasturidir. Mazkur tizim ta'limda faqat bilimni o'lchash bilan cheklanmay, balki o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarni amaliyotda qo'llay olish darajasini aniqlaydi.

PISA dasturi orqali olingan ma'lumotlar nafaqat ta'lim sifatini baholash, balki ta'lim islohotlarini rejalashtirish va ularni samarali yo'naltirish uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, bugungi kunda ko'plab mamlakatlar o'z ta'lim siyosatini aynan PISA natijalari asosida shakllantirishga harakat qilmoqda.

PISA (Programme for International Student Assessment) dasturi Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tashabbusi bilan 2000-yildan boshlab har uch yilda bir marotaba tashkil etilib kelinadi. Dastur 15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha funksional savodxonligini aniqlashga qaratilgan.

Ushbu baholash tizimi an'anaviy bilimlarni yod olishga emas, balki o'quvchining o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalarni hayotiy vaziyatlarda mustaqil tarzda qo'llay olishiga e'tibor qaratadi. Bu esa PISA'ni boshqa baholash tizimlaridan tubdan farqlantiradi. Savollar real hayotga yaqin bo'lgan muammolar asosida tuziladi. Misol uchun, matematik topshiriqda o'quvchidan grafikdan ma'lumot o'qish, tahlil qilish va shundan kelib chiqib to'g'ri qaror qabul qilish talab etiladi.

PISA baholashlari statistik jihatdan ishonchli tanlov asosida tashkil etiladi. Har bir mamlakatda 5000-8000 o'quvchi testdan o'tkaziladi. Shuningdek, testlarga qo'shimcha ravishda ijtimoiy-demografik savollar ham beriladi, bu esa natijalarni yanada chuqur tahlil qilish imkonini yaratadi.

Dunyo miqyosida ko'plab davlatlar PISA natijalariga asoslanib, ta'lim islohotlarini amalga oshirmoqda. Masalan, Estoniya qisqa fursatda yuqori o'rinlarni egallashga erishdi. Bu natijaga erishishda ular maktab muhitini demokratlashtirish, o'quvchilar mustaqilligini kuchaytirish, darsliklarni yangilash va o'qituvchilar malakasini oshirish kabi strategik yondashuvlarni amalga oshirdilar. Shuningdek, Yaponiya, Finlyandiya, Singapur kabi davlatlar PISA natijalarini tahlil qilish orqali darsliklar mazmunini o'zgartirib, o'quvchilarning tanqidiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishga e'tibor qaratdilar.

PISA natijalarining yana bir muhim jihati shundaki, ular maktablar o'rtasidagi ijtimoiy tengsizlik darajasini ham ochib beradi. Masalan, ba'zi davlatlarda o'quvchilarning ijtimoiy-iqtisodiy holati past bo'lsa-da, ular yuqori natijalarga erishmoqda. Bu esa, ijtimoiy tenglik va sifatli ta'lim o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi. O'zbekiston Respublikasi ilk bor 2022 yilda PISA baholashida ishtirok etdi. Bu ishtirok milliy ta'lim tizimini xalqaro mezonlar asosida baholash imkonini berdi. Dastlabki natijalar o'zbek o'quvchilarining o'qish savodxonligi va matematik kompetensiyalari borasida yetarli darajada shakllanmaganini ko'rsatdi. Bu natijalar asosida bir qancha xulosa va tavsiyalar ishlab chiqildi. Jumladan, Funktsional savodxonlikni rivojlantirish: O'quv dasturlarida ko'proq real hayotga yaqin vaziyatlar asosida topshiriqlar kiritilishi tavsiya etildi.

Darsliklar mazmunini yangilash: An'anaviy yodlashga asoslangan yondashuv o'rniga mantiqiy fikrlashga asoslangan yondashuv joriy qilinmoqda. O'qituvchilarni tayyorlash: Pedagoglar uchun PISA mezonlariga mos ta'lim metodikalarini o'rgatuvchi kurslar yo'lga qo'yildi. Baholash tizimini isloh qilish: Milliy baholash tizimiga ham kompetensiyaviy yondashuv asosida o'zgartirishlar kiritilmoqda.

Bundan tashqari, kelgusi yillarda PISA testlariga tayyorlov dasturlari kengaytirilib, hududlar kesimida o'quvchilar tayyorgarligi monitoringi yo'lga qo'yilishi rejalashtirilmoqda.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, PISA baholash tizimi global miqyosda ta'lim sifatini aniqlashda eng samarali vositalardan biridir. Bu tizim orqali har bir davlat o'z

ta'lim tizimining zaif va kuchli jihatlarini aniqlash, mavjud kamchiliklarni bartaraf etish va xalqaro standartlarga mos ta'lim muhitini yaratish imkoniga ega bo'ladi.

O'zbekiston uchun ham PISA baholovida qatnashish — ta'lim tizimini chuqur tahlil qilish, zamonaviy yondashuvlarni joriy etish va o'quvchilarning real hayotga tayyorlanish darajasini oshirish uchun muhim imkoniyatdir. Kelgusida PISA dasturining milliy ta'lim tizimidagi o'rni va ta'siri yanada kuchaytirilishi lozim.

Zamonaviy davrda ta'lim tizimining samaradorligini baholashda xalqaro mezonlarga asoslangan baholash dasturlari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shunday baholash tizimlaridan biri bu – PISA (Programme for International Student Assessment) dasturidir. Mazkur baholash tizimi Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u 15 yoshli o'quvchilarning asosiy savodxonlik darajasini, ya'ni o'zlashtirgan bilimlarini real hayotda qanday qo'llay olish qobiliyatini o'lchaydi. PISA baholashining o'ziga xos jihati shundaki, u an'anaviy testlardan farqli ravishda nafaqat bilimni, balki funksional savodxonlik, mantiqiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish salohiyatini sinovdan o'tkazadi.

PISA testlari uchta asosiy yo'nalishda amalga oshiriladi: o'qish savodxonligi, matematika savodxonligi va tabiiy fanlar bo'yicha savodxonlik. Baholashda o'quvchining bilimni yod olganligi emas, balki uni turli hayotiy vaziyatlarda amaliy qo'llay olish darajasi asosiy mezon sifatida baholanadi. Bu jihat PISA baholashini boshqa xalqaro testlardan farqlab turadi. Dastur orqali olingan natijalar esa nafaqat o'quvchilarning individual salohiyatini, balki butun mamlakat ta'lim tizimining samaradorligini ko'rsatadi.

Xalqaro miqyosda PISA natijalari asosida ko'plab davlatlar ta'lim siyosatini shakllantiradi, ta'lim tizimidagi zaif tomonlarni aniqlab, zarur islohotlarni amalga oshiradi. Ayniqsa, Skandinaviya mamlakatlari, Osiyo davlatlari (xususan Singapur, Janubiy Koreya, Yaponiya) PISA natijalarini ta'limda sifatni oshirishning asosiy vositasi sifatida ko'radi. Ular ushbu natijalar asosida o'qituvchi tayyorlash tizimlarini qayta ko'rib chiqish, dars metodikalarini takomillashtirish va o'quv dasturlarini zamonaviy talablar asosida moslashtirishga alohida e'tibor qaratadilar.

PISA dasturi O'zbekiston uchun ham ta'lim sohasida chuqur tahlillar olib borish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. O'zbekiston 2022-yilda ilk bor to'liq huquqli ishtirokchi sifatida PISA baholashida qatnashdi. Ushbu ishtirok orqali mamlakatimiz ta'lim tizimidagi holatga xalqaro miqyosda qarash, mavjud o'quv dasturlarini zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv asosida tahlil qilish imkoni paydo bo'ldi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning o'qish savodxonligi va tahliliy fikrlash darajasi yetarli emas, bu esa o'quv jarayonida ko'proq reproduktiv yondashuvdan foydalanilayotganidan dalolat beradi.

Shuningdek, PISA baholashi orqali o'quvchilar bilimiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillar, oiladagi muhit, maktab resurslari, o'qituvchining malakasi, maktab boshqaruvi kabi omillar ham tahlil qilinadi. Bunday tizimli tahlil esa mamlakatlar uchun

aniq islohot yo‘nalishlarini belgilab olishda muhim ahamiyat kasb etadi. Misol uchun, PISA natijalaridan so‘ng ayrim davlatlar maktablararo tengsizlikni kamaytirish, o‘qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish, o‘quvchilarni tanqidiy va ijodiy fikrlashga undaydigan metodlarni qo‘llash kabi chora-tadbirlarni hayotga tadbiq etdilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. OECD. (2019). PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>
10. UNICEF Uzbekistan. (2022). Education Reform and International Assessments: Country Overview. <https://www.unicef.org/uzbekistan/>
2. Schleicher, A. (2018). World Class: How to Build a 21st-Century School System. OECD Publishing.
3. Ministry of Preschool and School Education of the Republic of Uzbekistan. (2022). PISA 2022 natijalari bo‘yicha hisobot. Toshkent.
4. OECD. (2020). PISA 2018 Insights and Interpretations. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/pisa/pisa-2018-insights-and-interpretations.pdf>
5. Sahlberg, P. (2015). Finnish Lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? Teachers College Press.
6. Mavlonova, R., & Tadjibayeva, M. (2021). Zamonaviy baholash tizimlari va ularning O‘zbekiston ta’lim tizimidagi ahamiyati. O‘zbek pedagogika jurnali, 2(3), 45–52.
7. World Bank. (2020). Uzbekistan Education Sector Analysis: Seizing the Opportunities of a Young Nation. World Bank Group.
8. Karimov, A. (2023). PISA tizimi orqali o‘quvchilarning funksional savodxonligini aniqlash. Ta’lim nazariyasi va amaliyoti, 1(1), 34–40.
9. Matkarimov, J. S. (2024). Ta’lim mashg‘ulotlarida zamonaviy axborot kommunikasiya texnologiyalari dasturlarini qo‘llash.